

Asia: VN/28937/2021

## **Arviomuistio pienriitamenettelystä**

Lausunnonantajan lausunto

**Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään**

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Asia: Lausuntopyyntö pienriitamenettelyä koskevasta arviomuistiosta 18.1.2023

Lausuntopyynnön diaarinumero: VN/28937/2021

Oikeusministeriö on varannut käräjäoikeudelle mahdollisuuden antaa lausunto pienriitamenettelyä koskevasta arviomuistiosta.

Käräjäoikeus kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi ja esittää lausuntonaan seuraavaa:

## YLEISTÄ ARVIOMUISTIOSTA

Arviomuistio on varsin kattava, huolellisesti laadittu ja perustuu laajaan lähdeaineistoon. Erityisesti jakson 3 kansainvälinen vertailu on ansiokas. Käräjäoikeus pyrkii tässä lausunnossaan tuomaan lainsäätäjän tietoon arviomuistion sisältämän tiedon täydennykseksi etenkin käytännön näkökohtia, jotka voivat vaikuttaa asian jatkovalmisteluun.

## PIENRIITAMENETTELYN TAUSTALLA OLEVAT TAVOITTEET

Käräjäoikeus katsoo arviomuistiossa todetuin tavoin olevan ongelmallista, että ihmiset ja yhteisöt eivät saata pienehköjä riitojaan tuomioistuimen ratkaistaviksi, ja pitää tarpeellisena ja kannatettavana, että liian korkeaksi muodostunutta oikeudenkäyntikynnystä madalletaan.

Käräjäoikeus toteaa, että keskeisimmät ja aidosti vaikutukselliset keinot prosessikynnyksen madaltamiseen ovat oikeudenkäyntikulujen määrän alentaminen sekä riittävien resurssien takaaminen tuomioistuimille, jotta asiat voidaan käsitellä joutuisasti.

Pienriitamenettelystä säätämisen jatkovalmistelua kannatetaan. Arviomuistio sisältää monia yksittäisiä kannatettavia vaihtoehtoja, joista lausutaan tarkemmin jäljempänä.

## NYKYTILASTA JA MUUTOSTARPEISTA

Muistiossa todetuin tavoin yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävät riita-asiat voidaan jakaa niin sanottuihin laajoihin ja (riidattomiin) summaarisiin riita-asioihin. Summaaristen asioiden käsittely on keskitetty yhdeksään käräjäoikeuteen. Jos summaarinen asia osoittautuu riitaiseksi, juttu siirretään toimivaltaiseen käräjäoikeuteen, tyypillisesti vastaajan kotipaikan käräjäoikeuteen. Asian siirtämisessä voi toisinaan kestää kauankin siirtopäätöksen tekevän käräjäoikeuden ruuhkautuneen työtilanteen vuoksi. Tämän jälkeen prosessi etenee toimivaltaisessa käräjäoikeudessa laajaa riita-asiaa koskevien säännösten mukaisesti, mikä tarkoittaa yleensä ainakin haastehakemuksen täydennyttämistä ja kirjallista lausumaa sen johdosta eli voidaan katsoa valmistelun alkavan alusta. Pienriitamenettelysäännöksillä voitaisiin tehostaa tätä vaihetta. Mahdollinen tarve keskittää asioiden käsittelyä on myös syytä selvittää asian jatkovalmistelussa.

Mitä tulee riitaisena vireille tulevien riita-asioiden käsittelyyn, oikeudenkäymiskaari sisältää jo nykyisellään varsin joustavia säännöksiä. Esimerkiksi 5 luvun 9 § mahdollistaa vastaajan kutsumisen vastaamaan kanteeseen suullisen valmistelun istunnossa ja saman luvun 15 b §:n nojalla on mahdollista siirtää asia suoraan pääkäsittelyyn, jos valmistelun tavoitteet on saavutettu ja valmisteluistunto on tarpeeton. Edelleen luvun 24 §:n mukaan yhteenveto voidaan tehdä suullisesti, jos asian laatu tai laajuus huomioon ottaen kirjallinen yhteenveto olisi tarpeeton. Näiden lainkohtien soveltaminen on kuitenkin käytännössä harvinaista, mikä puoltaa lainsäädäntötoimia tai ainakin jonkinlaista ulkoista impulssia käytäntöjen kehittämiseen.

Muistiossa esitetyn kansainvälisen vertailun perusteella on poikkeuksellista, ettei riidattomien asioiden ja laajojen riita-asioiden välimaastoon jäävien juttujen osalta ole säädetty erikseen kevennetystä menettelystä. Toisaalta nykyiset säännökset huomioon ottaen mahdollinen uudistus olisi toteutettavissa pienilläkin muutoksilla.

Tehokkain keino saada asianosaiset tuomaan riitojaan tuomioistuinten ratkaistavaksi tavoitellulla tavalla on puuttua kuluriskiin. Merkityksellistä on oikeudenkäyntikulujen määrä, ei ainoastaan korvausvastuun jakautuminen osapuolten kesken. Käräjäoikeus viittaa arviomuistioon oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa (OM selvityksiä ja ohjeita 2021:16), jossa on tuotu esille 21 keinoa vaikuttaa kuluriskiin; näistä lainsäädäntömuutokseksi eteni lopulta vain OK 21:8b:n muutos, joka ei ole yksin riittävä.

Oikeudenkäynnin kestoon voidaan vaikuttaa parhaiten tuomioistuinten riittävällä resursoinnilla. Tuomioistuinten perusrahoitus on riittämättömällä tasolla. Tuomioistuinten käsiteltäväksi kuuluu suuri joukko kiireelliseksi säädettyjä asioita, ja selvää on, että niukat resurssit tekevät priorisoinnin välttämättömäksi. Pienen intressin riita-asiat joutuvat usein odottamaan liian kauan omaa käsittelyvuoroaan. Oikeudenkäymiskaarissa on jo nykyisin prosessin kulkua tehostavia säännöksiä, kuten seuraamuksia laiminlyönneistä, mutta prosessilainsäädännölliset toimet eivät lyhennä prosessin kestoa, jos tekijöitä ei ole tarpeeksi.

## ESITETYISTÄ SÄÄNTELYVAIHTOEHDOSTA

Arviomuistiossa on kartoitettu alustavasti erilaisia vaihtoehtoja ja keskeisiä kysymyksiä, jotka jatkovalmistelussa tulee huomioida, jos pienriitamenettelystä säädetään tavalla tai toisella. Käräjäoikeus esittää seuraavaksi näistä huomionsa prosessivaihe kerrallaan.

Käräjäoikeus pitää johdonmukaisena, että pienriitamenettelyn soveltamisala mukailisi summaarisia asioita, jolloin menettelyyn voisi ohjautua paitsi tietyn määräisiä saamisia, myös hallinnanpalautusasioita sekä häättöasioita. Yhteistä näille asioille muistiossa todetun lisäksi on se, että näytötaakan jakautuminen on varsin hyvin tiedossa eikä aiheuta yllätyksiä osapuolille. Tällä on merkitystä, mikäli jatkovalmistelussa arvioidaan menettelyn mahdollista keventämistä siten, että

asia ratkaistaisiin suoraan suullisessa käsittelyssä ilman kirjallista valmistelua tai erillistä valmisteluistuntoa.

Käräjäoikeus kannattaa mallia, jossa menettelyyn ohjautuisivat lähtökohtaisesti kaikki riita-asiat, joiden kohteen arvo alittaa tietyn euromäärän, ja mahdolliset muut laissa erikseen menettelyn soveltamisalaan piiriin määritellyt asiat. Tuomioistuimen tulisi kuitenkin aina voida päättää asian käsitlemisestä täysimittaisessa oikeudenkäynnissä, jos asian laatu sitä edellyttää.

Haastehakemus ja vastaus tarjoavat käräjäoikeuden käsityksen mukaan oivan paikan menettelyn sujuvoittamiseen. Laajoissakin riita-asioissa haastehakemuksen napakampi, teonkuvaustyyppinen ja oikeustositseikkoihin keskittyvä muotoilu laajojen tapahtumaselostusten sijaan on omiaan tehostamaan ja keskittämään käsittelyä. Nykyisen juttukannan ja muistiossa esitetyn kansainvälisen vertailun perusteella arvioituna eräs keskeisimmistä asiaryhmistä, jotka ohjautuisivat pienriitamenettelyyn, on perintäyhtiöiden ajamat kulutusluottoihin perustuvat velkomuskanteet. Kun tavoitteena on madaltaa oikeudenkäyntikynnystä ns. tavallisten kansalaisten osalta, muistiossa esitetty keino helpottaa haastehakemuksen ja vastauksen laatimista tarjoamalla asianosaisten käyttöön lomakkeita on parempi kuin säätää nykyistä matalammista edellytyksistä asian vireille saattamiselle. Mitä matalampia vaatimuksia haastehakemukselle on asetettu, sitä suurempaa tuomarivetoisuutta ja resurssipanosta tuomioistuimissa asian eteenpäin vieminen vaatii. Tuomarin aktiivinen rooli asian selvittämisessä ei saa tarkoittaa asian ajamista, jotta kokemus oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta ja ratkaisijan puolueettomuudesta ei vaarannu. Selkeä lomakepohja vähentää tarvetta käyttää lainopillista avustajaa yksinkertaisen asian hoitamiseen.

Käräjäoikeus ei kannata lievennyksiä avustajakelpoisuutta koskeviin säännöksiin.

Juttujen kevyempi valmistelu vaikuttaa arviomuistion perusteella olevan tyyppillistä pienriitamenettelyille muissa maissa. Valmistelu on kuitenkin suomalaisessa prosessissa erittäin keskeinen vaihe ja oikeusturvataa. Etupainotteinen työskentely tuottaa myös oikeudenkäynneissä parhaat lopputulokset.

Kirjallisten lausumien määrän rajoittaminen nykysääntelyä tiukemmin ei ole tarpeen. Selvää on, että tarpeettomia lausumia ei tule pyytää ja asia on pyrittävä viemään istuntoon mahdollisimman pian. Kirjallinen lausuma voi kuitenkin olla tarpeen, jotta kysymyksenasettelu selviää ja valmistelu saadaan yhdessä istunnossa päätettyä. Vähäiset korjaukset tai täydennykset selvitetään nykyisinkin puhelimitse tai sähköpostilla. Mitä keskeisemmästä ja suuremmasta täydennystarpeesta on kyse, sitä tärkeämpää on, että se selvitetään avoimella ja tasapuolisella tavalla ilman, että kokemus ratkaisijan puolueettomuudesta vaarantuu. Uusi menettely ei saa johtaa siihen, että erilliset valmisteluistunnot korvautuvat epävirallisilla puhelinkeskusteluilla.

Valmisteluistunto on riitaprosessissa keskeinen. Erityisesti tilanteissa, joissa asianosaisilla ei ole avustajia, asia saadaan suullisesti tehokkaimmin selvitettyä. Valmistelussa täsmennetään ratkaistavat kysymykset ja niiden selvittämiseksi esitettävä todistelu – tarvittaessa

käsittelyratkaisujen kautta. Pääkäsittelyvaiheessa osapuolten on tiedettävä, mitä oikeudenkäynnissä ollaan selvittämässä ja minkä aineiston pohjalta. Jo nykyisin lienee yleistä, että pienissä riita-asioissa pääkäsittely pidetään välittömästi valmisteluistunnon jälkeen aina kun se on mahdollista. Näissä tilanteissa korostunut rajanveto valmistelun ja pääkäsittelyn välillä ei liene keskeistä, vaan vertailukohtana voitaisiin käyttää hakemusasian istuntoa. Erillinen valmisteluistunto puoltaa kuitenkin paikkaansa esimerkiksi silloin, kun asianosainen ei ole ymmärtänyt näyttötaakkaansa tai juridista kysymyksenasettelua haastehakemusta tai vastausta laatiessaan. Näiden tarkentumisen johdosta voidaan havaita tarve lisätodistelulle, jolloin suunniteltu pääkäsittely voidaan joutua peruuttamaan ja siirtämään myöhemmäksi. Toisaalta jos jo kirjallinen valmistelu on ollut tehokasta, lyhytkin suullinen valmistelu voi olla riittävää. Huomattavan usein asioissa päästään valmisteluistunnossa sovintoon.

Riski aineellisesti vääristä ratkaisuista kasvaa, jos valmistelu epäonnistuu. Kevyttä kirjallista valmistelua ei siksi tule yhdistää kevyeen suulliseen valmisteluun. Yleisesti ottaen onnistunut valmistelu myös vähentää työmäärää pääkäsittelyssä ja sen jälkeen.

Selvytyden vuoksi on todettava, että jos asia on tullut ratkaisukypsäksi jo kirjallisen valmistelun perusteella, ei menettelymuutoksilla tule poistaa mahdollisuutta ratkaista asia OK 5:27a:n mukaisesti. Asian ratkaiseminen kirjallisessa menettelyssä vähentää oikeudenkäyntikuluja.

Pääkäsittelyn keston rajaaminen ennakolta tiettyyn tuntimäärään ei ole kannatettavaa. Aikataulutuksesta keskustellaan valmistelun aikana ja tarpeettoman todistelun esittämistä ei sallita. Onnistunut valmistelu sekä hyvä prosessinjohto pääkäsittelyssä riittävät takaamaan, ettei pääkäsittely kestä liian pitkään käsiteltävänä olevaan asiaan nähden. Aktiivinen materiaallinen prosessinjohto on olennainen osa tuomarin työtä jo nykyisin. Sen rajoitteista on todettu edellä kirjallisen valmistelun yhteydessä.

Käräjäoikeus ei kannata määräajan asettamista ratkaisun antamiselle. Kuten muistiossa on todettu, se olisi epä johdonmukaista, koska suuremman intressin riita-asioissa ei ole säädetty asian ratkaisemisesta määräajassa. Käsittelyn pitkä kesto on kuitenkin merkittävä este oikeuden saatavuudelle.

Monia muita käräjäoikeuksien käsiteltäväksi kuuluvia asiaryhmiä on säädetty kiireellisiksi. Kun asioita säädetään kiireellisesti käsiteltäväksi pistemäisten lainsäädäntöuudistusten yhteydessä, jää yleensä kokonaan tarkastelematta näiden kiireellisten asioiden keskinäinen suhde. Kokonaiskuvan puuttuminen on vakava puute, ja se on osaltaan johtanut tuomioistuinten puutteelliseen resursointiin. Apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt hallinto-oikeuksien osalta huomiota siihen, että kiireellisesti käsiteltäväksi säädettyjen asioiden käsittelyajat ovat olleet pitkiä, ja havainnut, että niiden määrä vaikuttaa suurelta eikä niiden keskinäistä etusijajärjestystä ole lainsäädännössä määritelty (EOAK/8164/2020, 6.2.2023). Muuttuvat muuttaen kokonaistarkastelu on tarpeen myös yleisten tuomioistuinten osalta.

Lakivaliokunta on viimeksi oikeudenhoidon selontekoa käsitellessään (LaVM 31/2022 vp) todennut, että vaikka suomalaisen oikeusvaltion katsotaan yleisesti olevan vankalla pohjalla, sen toteuttamisessa on myös ongelmia, joista olennaisimmat liittyvät oikeusprosessien kestoon ja kalleuteen. Valiokunta on katsonut ongelmien pitkälti juontuvan oikeudenhoidon pitkään jatkuneesta aliresursoinnista.

Selvää on, että ilman riittävää lisäresursointia mahdolliset uudet menettelysäännökset eivät johda oikeudenkäynnin keston lyhenemiseen.

Käräjäoikeus ei myöskään kannata kirjallisten todistajanlausuntojen sallimista. Niiden näyttöarvo olisi heikko. Riita-asioissa ei ole esitutkintaviranomaiseen verrattavaa ulkopuolista tahoa, joka pöytäkirjaisi kertomukset. Kirjallinen todistajankertomus poistaisi vastakuulustelumahdollisuuden ja heikentäisi oikeudenkäynnin välittömyyttä. Todistajankuulustelun onnistuminen istunnossa silloin, kun asianosaisilla ei ole avustajia, edellyttää hyvää valmistelua ja selkeitä todistusteemoja.

Videoyhteyksien käyttöä istunnoissa tulee jatkovalmistelussa selvittää tarkemmin. Käräjäoikeus kannattaa suostumusperusteisuudesta luopumista harkittaessa etäyhteyden käyttöä. Ratkaisevaa on etäosallistumisen soveliaisuus, joka tulee harkita tapauskohtaisesti. Oikeudenkäynnin julkisuudesta on huolehdittava myös etäyhteysistunnoissa. Käytännössä riita-asiaistunnoissa on hyvin harvoin yleisöä. On mahdollista, että etäyhteysistuntojen laajemmalla käytöllä voitaisiin jossakin määrin vähentää istuntosalikapasiteetin rajallisuudesta aiheutuvia oikeudenkäynnin pitkittymisiä. Jos asiassa otetaan vastaan henkilötodistelua, tulee käytännön toteutuksessa huomioida tuleva todistelun videotallentamista koskeva uudistus. Pienriidoissa voidaan pitää todennäköisenä, että asianosaiset itse haluavat tulla kuulluiksi todistelutarkoituksessa, ja heidän kertomuksensa voi olla jopa ainoa näyttö asiassa. Ainoana vaihtoehtona etäosallistuminen ei voi olla, jotta oikeuden saatavuus voidaan taata kaikille.

Kuriositeettina voidaan lisäksi todeta, että oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 15 d §:n nojalla valmisteluistunto voidaan toimittaa puhelimitse tai videoyhteydellä, mutta tällöin 12 luvun säännöksiä asian ratkaisemisesta asianosaisen poissaolon perusteella ei voida soveltaa. Säännöksen sanamuoto poikkeaa riita-asian tai rikosasian pääkäsittelyyn sovellettavista etäosallistumista koskevista säännöksistä ja rajoittaa tarpeettomasti joustavaa menettelyä tilanteissa, joissa on tarpeen käyttää poissaolouhkia kutsuttaessa asianosaisia istuntoon.

Käräjäoikeus lausuu aiheesta tarkemmin etäyhteyksiä oikeudenkäynneissä koskevasta arviomuistiosta annettavassa lausunnossa.

Oikeudenkäyntikulujen osalta käräjäoikeus kannattaa lähtökohtaa, jonka mukaan hävinnyt asianosainen veloitetaan korvaamaan voittaneen asianosaisten oikeudenkäyntikuluja, mutta korvattavien kulujen määrää rajoitettaisiin. Kuten edellä on todettu, jatkovalmistelussa ei tulisi keskittyä ainoastaan kuluvastuun jakautumiseen asianosaisten kesken. Jatkovalmistelussa on syytä selvittää, voitaisiinko pienriita-asioissa säätää avustajan palkkion enimmäismäärästä.

Ratkaisun perustelemisen ja muutoksenhakuoikeuden osalta käräjäoikeus yhtyy muistiossa esitettyyn eikä kannata sitä, että näistä säädettäisiin pienriitojen osalta muista riita-asioista poikkeavasti.

Pienriita-asioiden lukumäärää on tässä vaiheessa mahdotonta arvioida. Tätä osoittaa jo muistiossa esitetyn skaalan laajuus. Lukumäärään vaikuttaa olennaisesti se, millainen menettely lopulta säädetään. Mitä helpommaksi ja edullisemmaksi järjestelmä muodostuu asianosaisten kannalta, sitä enemmän asioita tulee vireille. Työmäärä tuomioistuimissa lisääntyy vastaavasti. Pienriitamenettelyyn ohjautuvat asiat edellyttävät aktiivista prosessinjohtoa eivätkä siksi lähtökohtaisesti sovi tuomioistuinharjoittelua suorittavalle käräjänotaarille. Mahdollisen uudistuksen onnistumisen tärkein tausta on, että sen edellyttämät resurssit arvioidaan realistisesti ja taataan.

Lausunnon valmistelu

Lausunnon on valmistellut käräjätuomari Heidi Myllys.

Lahdessa, 14.3.2023

Juha Kolu

Laamanni

Kolu Juha  
Päijät-Hämeen käräjäoikeus